

שער מימוש מוביליות חברתית

ישנם גורמים רבים המשפיעים על רמת ההשכלה הנרכשת על ידי הפרט במהלך חייו. מעבר לנתונים האישיים, לכישורים, לאינטליגנציה וליכולת, גם רמת החיים והמצב הסוציו-אקונומי, מקום המגורים, התרבות, מעורבות ההורים והשכלת ההורים הינם גורמים המשפיעים על רמת ההשכלה הנרכשת. העיקרון החברתי בדבר שוויון הזדמנויות מתבטא בסיכוי של אדם לרכוש השכלה בעתיד, על רמותיה השונות, ללא תלות במשתני הרקע שלו. כלומר, המערכת הציבורית צריכה לדאוג לכך שצעיר חכם ובעל יכולות, שנולד בפריפריה החברתית של מדינת ישראל, יוכל לממש את יכולותיו הגבוהות, להשתלב בהשכלה הגבוהה ולהצליח – ללא תלות ברקע ממנו הוא בא.

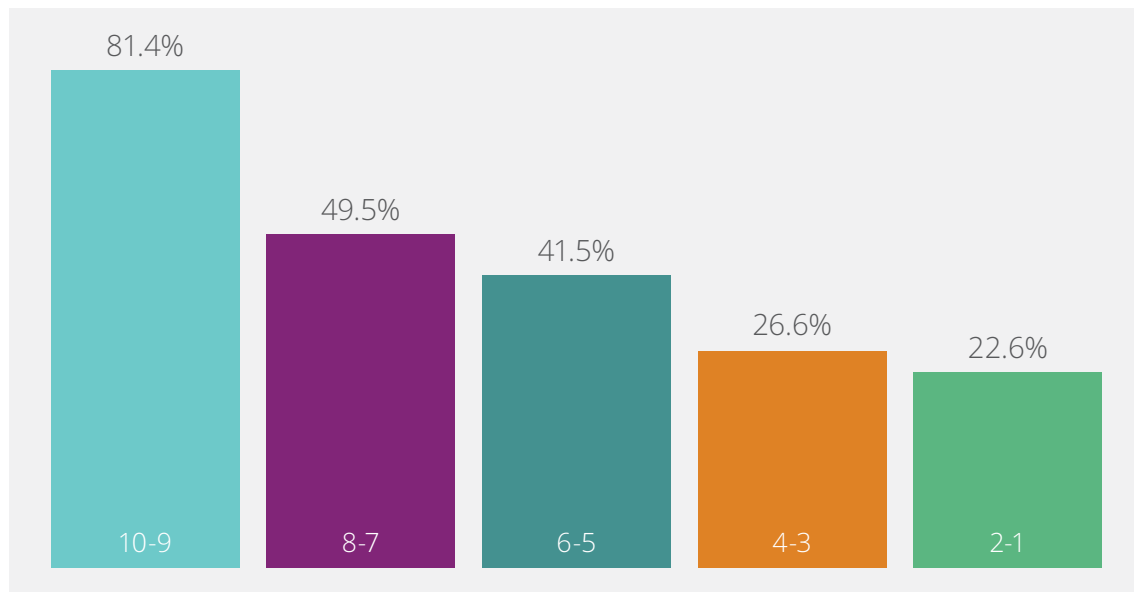
קובעי המדיניות אף הם רואים בהשכלה הגבוהה כלי לשינוי חברתי, גשר לקידום אוכלוסיות חלשות ואמצעי לשילוב אוכלוסיות שונות בתעסוקה. לכך מתווספת התשואה להשכלה - בעלי השכלה גבוהה מרוויחים יותר ביחס לדומיהם ללא השכלה גבוהה - כך ששילוב מגוון אוכלוסיות במערכת ההשכלה הגבוהה מבטיח צמצום פערים ברמת חיי הפרט, בנוסף להשפעות המאקרו-כלכליות החיוביות הנובעות מכך.

הצורך בשוויון הזדמנויות חוזר ונשנה בדיונים על מערכת ההשכלה הגבוהה. כך, למשל, בתקציב המדינה לשנת 2013-2014 הודגש כי מטרת תקציב ההשכלה הגבוהה הינן "עידוד המצוינות המדעית-מחקרית, שיפור באיכות ההוראה ובהון האנושי הנרכש, הגברת הנגישות למגזרי החרדים והמיעוטים". בדו"ח ועדת שוחט (2007) נאמר כי "שילובן של אוכלוסיות אלה (הערבים והחרדים) במערכת ההשכלה הגבוהה הוא תנאי להמשך צמיחתה בחומש הקרוב. אך יותר מששילוב זה חשוב למערכת, הוא חיוני לחברה ולמשק בישראל בשאיפתם למודרניזציה, צמיחה כלכלית ושוויון". על-מנת לעשות זאת "יש להמשיך ולתגבר את המאמצים לקירוב מסיימי בתיה"ס התיכוניים במגזר הערבי והחרדי ובקרב אוכלוסיות נוספות בעלות נגישות נמוכה להשכלה הגבוהה. מאמצים אלה חייבים להיעשות בשיתוף פעולה עם מנהיגי הקהילה, מערכת החינוך התיכוני ומערכת ההשכלה הגבוהה (...). מערכת ההשכלה הגבוהה בפריסתה הנוכחית מאפשרת קליטת ביקוש פוטנציאלי זה".

הצלחת כניסתן ושילובן של אוכלוסיות שונות בהשכלה הגבוהה נובעת גם ממגמות חברתיות רחבות יותר ומטיב מערכת החינוך בשלבים קודמים. כלומר, השאיפה לקידום לשוויון במערכת ההשכלה הגבוהה היא גם שאיפה למערכת חינוך טובה יותר בכללותה, המאפשרת לכל אדם עם יכולות להגיע ולהתקדם במערכת ההשכלה הגבוהה.

באשכולות החברתיים-כלכליים השונים. לצד זאת, ראוי לציין כי באשכולות הנמוכים נכללות קבוצות אוכלוסייה שהמועצה להשכלה גבוהה רואה בהן קבוצות יעד - החרדים, האוכלוסייה הערבית ויוצאי אתיופיה - קבוצות שיש לפעול להגברת נגישותן למערכת ההשכלה הגבוהה לצורך שילובן בתעסוקה ובחברה בישראל. נתונים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת לנתוני הלמ"ס.

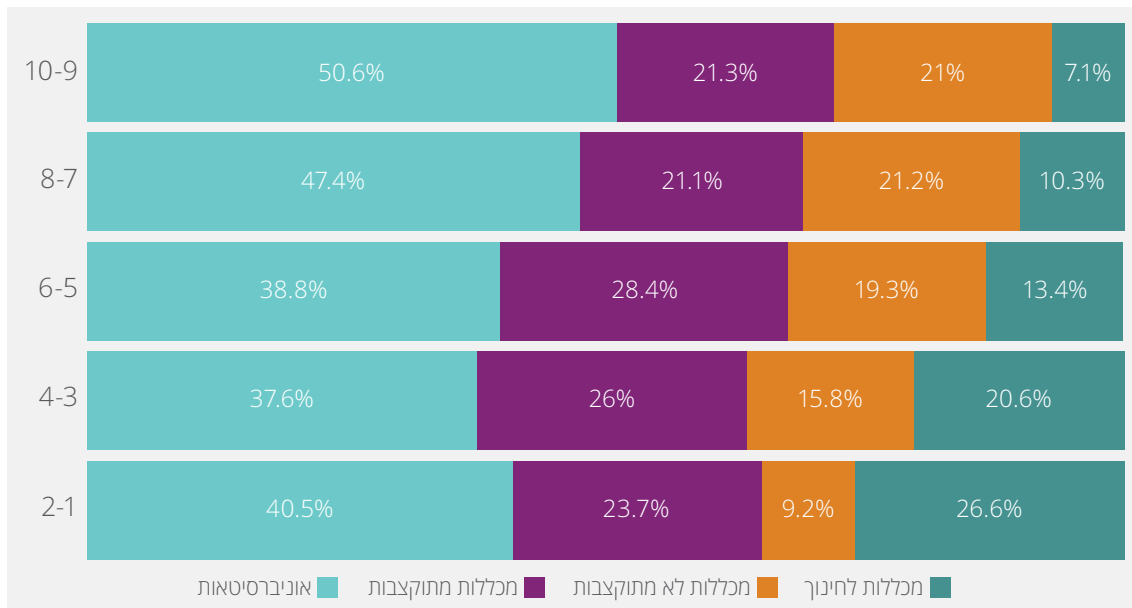
בגרף ניתן לראות את השיעור המצטבר של הלומדים החדשים לתואר ראשון בקבוצת הגיל 18-30 בכל אחד מהאשכולות החברתיים-כלכליים של הלמ"ס. כלומר, 81.4% מהצעירים בני 18-30 שהתגוררו בהיותם בני 18 ביישובים שדירוגם החברתי-כלכלי ממוקם באשכולות 9-10 יישובים בעלי מאפיינים "חזקים" - הלכו ללימודים אקדמיים. לעומת זאת, רק 22.6% מהצעירים מאשכולות 1-2 התחילו ללמוד באקדמיה. השכלה אקדמית היא מפתח חשוב להשתלבות בשוק העבודה, ומכאן גם ליציאה ממעגל העוני, ועל כן יש חשיבות למדידת שיעור בעלי השכלה אקדמית

בספרות מבחינים בין שני ממדים של אי שוויון בהשכלה הגבוהה: 1. אי שוויון אנכי, בין דורי, המתבטא בהמשך לימודים ובהשגת תארים; 2. אי שוויון אופקי, מבטא הבדלים בין סוגים שונים של תעודות באותה רמת השכלה, כגון הבדלים בין מוסדות יוקרתיים יותר ויוקרתיים פחות והבדלים בין תחומי לימוד שונים. התרחבות ההשכלה הגבוהה והקמת מוסדות חדשים אפשרו נגישות רבה יותר לאוכלוסיות שהשתתפות במערכת זו בעבר הייתה מצומצמת.

נתונים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת לנתוני הלמ"ס.

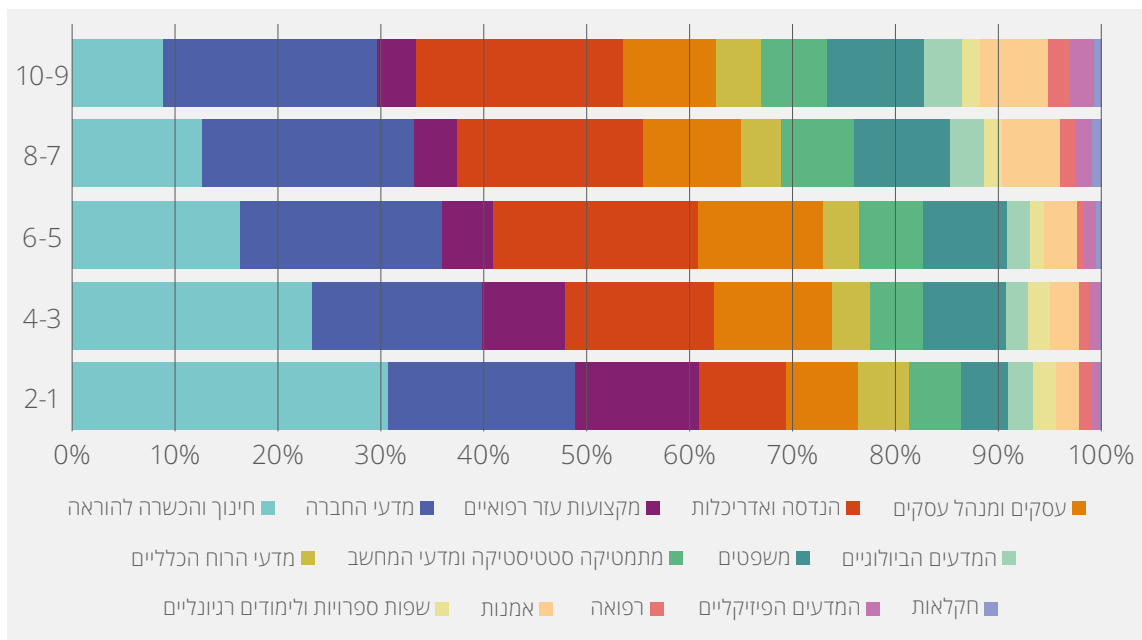
50.6% מהסטודנטים המשתייכים לאשכולות 9-10 למדו באוניברסיטאות, לעומת 40.5% מהסטודנטים המשתייכים לאשכולות 1-2, 37.6% מהסטודנטים המשתייכים לאשכולות 3-4 ו-38.8% מהסטודנטים המשתייכים לאשכולות 5-6. ההבדל בא לידי ביטוי גם במכללות הפרטיות: ככל שהסטודנטים משתייכים לאשכול חברתי-כלכלי גבוה יותר, גדלה הנטייה שלהם ללמוד במכללה לא מתוקצבת - כ-21% מהסטודנטים המשתייכים לאשכולות 7-10 למדו במכללה לא מתוקצבת, בהשוואה ל-9.2% מהסטודנטים המשתייכים לאשכולות 1-2.

ולכולת, גם רמת החיים והמצב הסוציו-אקונומי, מקום המגורים, התרבות, מעורבות ההורים והשכלת ההורים. הינם גורמים המשפיעים על רמת ההשכלה הנרכשת. כדי לשבור את מעגל העוני, לא מספק להיכנס אל עולם ההשכלה הגבוהה, אלא גם ללמוד מקצועות שיובילו לתעסוקה מתגמלת עם שכר גבוה. במקרים רבים, המקצועות הללו סלקטיביים יותר, ולכן גם קשה יותר להתקבל אליהם.

נתונים: מרכז המחקר והמידע של הכנסת לנתוני הלמי"ס.

לצערנו, הפערים בתחומים הלימוד קיימים ושרירים: מקרב אשכולות 2-1, רק 8.4% הולכים ללמוד הנדסה ואדריכלות, לעומת 20.1% מקרב הצעירים באשכולות 10-9. מקצועות עזר רפואיים לומדים 12.1% מאשכולות 2-1, לעומת 3.8% מקרב הצעירים באשכולות 10-9. חינוך והכשרה להוראה לומדים 30.7% מאשכולות 2-1, ורק 8.8% מקרב הצעירים באשכולות 10-9. ישנם גורמים רבים המשפיעים על סוג ההשכלה ועל רמת ההשכלה הנרכשת על ידי הפרט במהלך חייו. מעבר לנתונים האישיים, כלומר לכישורים, אינטליגנציה

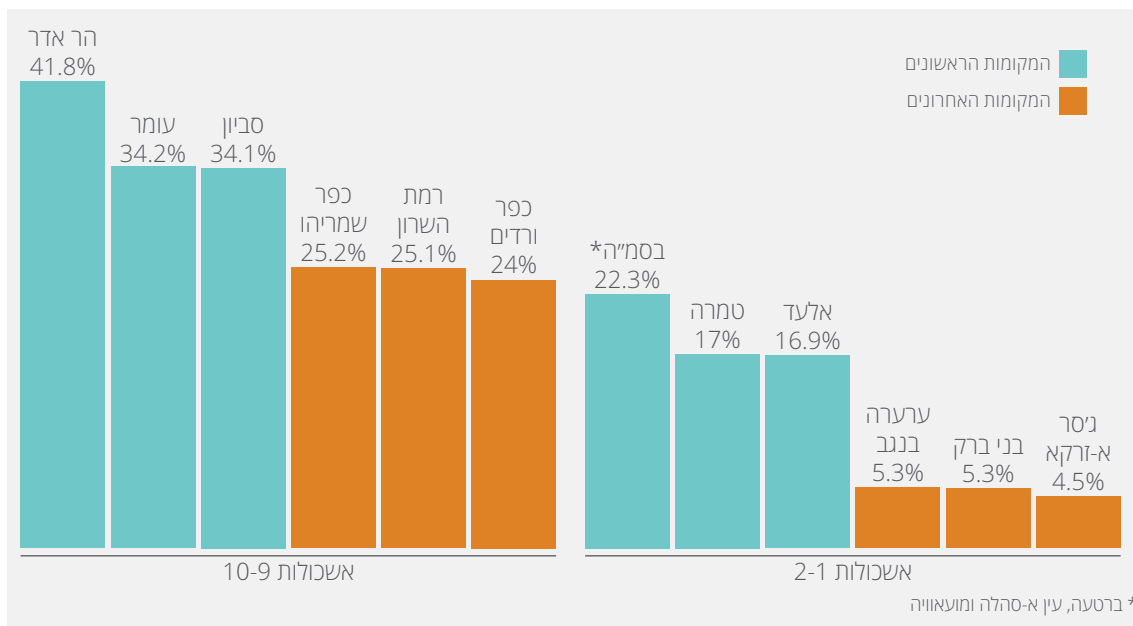

להשכלה גבוהה בין היישובים באשכולות 9-10 - רמת השרון וכפר ורדים - עדיין יותר גבוהים מהמקומות הראשונים בין אשכולות 1-2 - מועצה אזורית בסמ"ה (ברטעה, עין א-סהלה ומועאווייה) ליד חיפה וטמרה.

החישוב נעשה על-פי מספר הסטודנטים בכל יישוב מתוך הצעירים בני 20-29 ב.ו. יישובים בהם פחות מ-30 סטודנטים לא נכנסו לחישוב, כך שישנם יישובים רבים מתוכם לא מגיעים להשכלה הגבוהה, וכלל לא נכנסו לניתוח הנוכחי.

נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

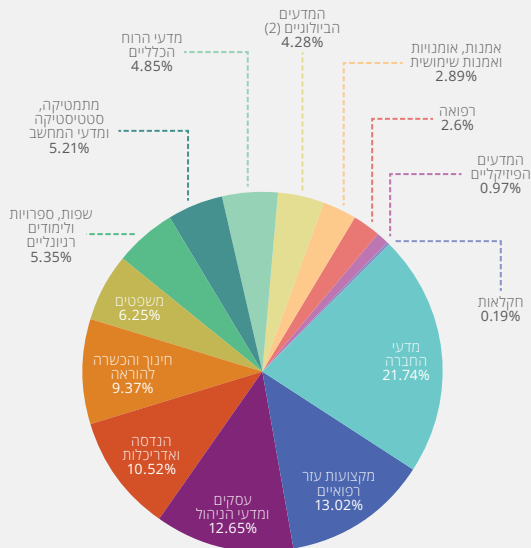
כאמור, תפקידה של האקדמיה כיום הוא גם כמצמצמת פערים חברתיים, כולל פערים שנוצרו בשלבי חינוך קודמים. מערכת ההשכלה הגבוהה היא זו שבה רוכשים מקצוע לעתיד וקונים דעת שמרחיבה את החשיבה והבנת המציאות שלנו. בשנים האחרונות אמנם יש מגמה של המועצה להשכלה גבוהה, יחד עם גופים נוספים, לייצר מציאות טובה יותר, בה שכבות אוכלוסייה נוספות נחשפות לאפשרות ללמוד ולהתפתח - אך אנו עדיין רואים שהרקע הכלכלי-חברתי הוא זה שקובע את עתידך. אפילו המקומות האחרונים באחוז הפונים

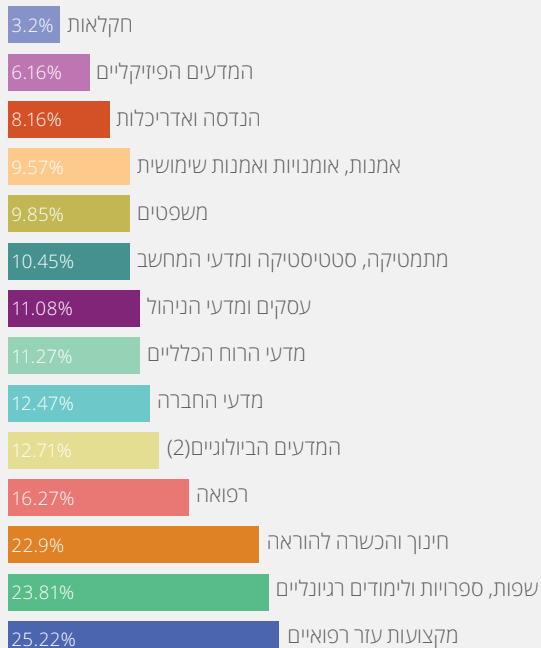
פנו לרכישת השכלה גבוהה. תחומי הלימוד המובילים בתוך האוכלוסייה הערבית הם מדעי החברה (הם מהווים בהם 21.7% מכלל הסטודנטים) מקצועות העזר הרפואיים (13% מכלל הסטודנטים הם ערבים) ולאחר מכן הנדסה ואדריכלות (10.5%). נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

נתוני הלמ"ס משנת 2015 מראים כי 16% מתוך כלל הסטודנטים בטווח הגילאים 20-34 משתייכים למגזר הערבי כשמקצועות הלימוד העיקריים שלהם הם מקצועות העזר הרפואיים (25.2%), שפות וספרות (23.8%), חינוך והכשרה (22.9%) ולאחר מכן מקצועות הרפואה (16.3%). בתוך המגזר הערבי, בטווח הגילאים הנ"ל, כ-32% צעירים מהמגזר הערבי

התפלגות מקצועות הלימוד של הסטודנטים הערבים

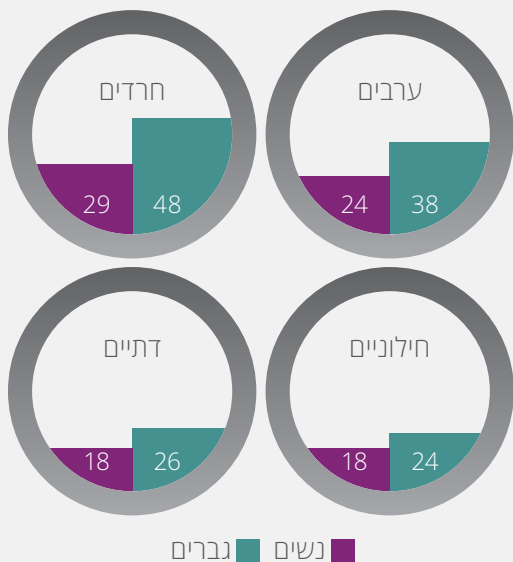
סטודנטים ערבים מתוך כלל הסטודנטים לפי תחומי לימוד

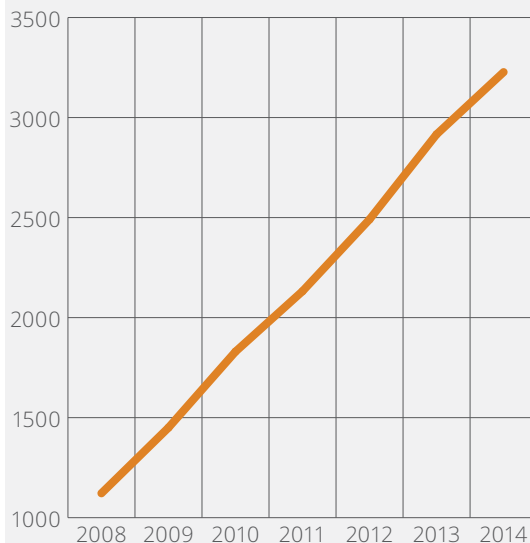
מהסטודנטים היהודים החילונים. גם אחוז הנושרות החרדיות הוא הגבוה ביותר עם 29% נשירה, דומה יותר לנשירה בקרב נשים ערביות (24%) וגבוה מזה של הנשים החילוניות (18% נשירה). בעת האחרונה אישרה המועצה להשכלה גבוהה את תכנית החומש החדשה להנגשת המערכת לציבור החרדי, במטרה להמשיך את הצמיחה ולצמצם את אחוז הנושרים. נתונים: איתן רגב, מרכז טאוב.

תכנית החומש של המועצה להשכלה גבוהה ושינויים חברתיים-כלכליים במגזר החרדי הביאו לכך שאחוז הצעירים החרדים הפונים להשכלה גבוהה גדל משנה לשנה: בשנת 2008 נרשמו למוסדות האקדמיים 1,122 סטודנטים כשבשנת 2014 נרשמו 3,227. עם זאת, על אף הגידול במספר הסטודנטים, אחוז הסטודנטים החרדים (גברים) הנושרים ממערכת ההשכלה הגבוהה טרם סיום התואר הראשון עומד על 48%, כ-10% יותר מהסטודנטים הערבים ו-24% יותר

שיעור נשירה מלימודים

נרשמים חרדים חדשים למוסדות אקדמיים

ראשון, 12% לתואר שני ו-0.6% לתואר שלישי. יש לציין, כי קצב ממוצע הגידול השנתי במספר הסטודנטים בני העדה האתיופית עמד על 6.6% לעומת 0.9% בקרב הסטודנטים היהודים. נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

פעילות המדינה לשילוב בני העדה האתיופית בחברה הישראלית הניבה פירות בתחומים שונים, ובפרט בתחום ההשכלה הגבוהה. בין השנים 2000-2016 אפשר לראות מגמת עלייה במספר הסטודנטים האתיופים הלומדים לימודים אקדמיים. נכון לשנת 2016, לומדים במערכת ההשכלה הגבוהה כ-2,996 סטודנטים יוצאי אתיופיה, גידול של פי 4 לעומת שנת 2000 בה למדו 747 סטודנטים בלבד. כיום, לומדים 87.1% מהסטודנטים יוצאי העדה האתיופית לתואר

